

KONKURRANSEGRUNNLAGETS DEL II

Avtaledokument for rammeavtale

Bygg- og maskinentreprenørtjenester Region Viken

1 PARTENE OG DERES REPRESENTANTER

Oppdragsgiver		
Navn:		Organisasjonsnr:
Staten v/Forsvarsdepartementet v/Forsvarsbygg		975 950 662
Adresse:		
Representant:	Tlf:	E-post:

Leverandør		
Navn:		Organisasjonsnr:
Adresse:		
Representant:	Tlf:	E-post:

2 DEFINISJONER

- ”Rammeavtalene” : Denne avtale med alle dokumenter som er angitt i avtaledokument
- ”Avrop” : Bestilling av ytelser hos leverandøren som inngår i denne rammeavtale
- ”Prosjekt” : Konkret oppdragsløsning som av kunden defineres som prosjekt
- ”Ytelser” : Varer, tjenester eller kombinasjon av slike som inngår i denne rammeavtale
- ”Kunden” : Forsvarsbygg, samt Forsvarsdepartementet og dets underliggende enheter
- ”Leverandøren” : Entreprenøren og/eller den som utfører ytelser under denne avtale

3 RAMMEAVTALENS OMRÅDE

Region viken deles inn i følgende konkurranseområder:

Delområdet 2 – Østfold og Frogn

Delområdet 3 - Romerike

Delområdet 4 – Vestfold og Buskerud

4 AVTALEDOKUMENTER

Rammeavtalen består av følgende dokumenter:

1. Rammeavtaledokumentet (dette dokument) med vedlegg A og B.
2. Referater og annet materiell fra forhandlinger og oppklarende drøftelser, godkjent av begge parter.
3. Leverandørens tilbud
4. Oppdragsgivers konkurransegrunnlag.

Ved motstrid gjelder dokumentene i ovennevnte rekkefølge. Dersom dette ikke løser motstridssituasjonen, skal spesielle bestemmelser gjelde foran generelle.

5 RAMMEAVTALENS VOLUM OG VARIGHET

Rammeavtalen gir oppdragsgiver rett, men ingen plikt til å bestille ytelser som inngår i rammeavtalen av leverandøren. Opplysninger oppdragsgiver har gitt om historisk eller forventet behov, volum, eller prognoser for uttak av ytelser er av orienterende art, og er uforpliktende for oppdragsgiver.

Rammeavtalen vil ha oppstart fra siste signeringsdato.

Rammeavtalen vil i første omgang ha en varighet 2 (to) kalenderår etter oppstart. Avtalen forlenges i inntil (1) ett år pluss (1) ett år, pluss (1) ett år, maksimalt en total lengde på (5) fem år. Etter de første 2 årene kan avtalene sies opp ensidig av oppdragsgiver med 3 måneds virkning.

6 UTSKIFTNING AV PERSONELL OG UNDERLEVERANDØR(ER)

Leverandøren kan skifte ut tilbudt personell når det foreligger saklig grunn slik som opphør av arbeidsforhold, sykdom o.l. Nye personer skal minimum ha tilsvarende kompetanse som de opprinnelig tilbudte.

Utskiftning av tilbudte underleverandører til annen underleverandør med tilsvarende kompetanse kan skje, men skal på forhånd skriftlig godkjennes av oppdragsgiver. Varsel om endring av underleverandør sendes på e-post til Forsvarsbyggs kontraktsforvalter, med mindre annet avtales.

7 FULLMAKTSFORHOLD

7.1 Rammeavtale

Hver av partene skal utpeke en representant for oppfølging av rammeavtalen. Representanten skal være kontaktpunktet for alle henvendelser knyttet til rammeavtalen. Partene skal informere hverandre om eventuell utskifting av representanten.

7.2 Avrop

Enhver person som er ansatt hos oppdragsgiver anses å ha fullmakt til å gjøre avrop, med mindre det etter forholdene fremstår som åpenbart at vedkommende ikke har fullmakt til å forplikte oppdragsgiver. Innleide konsulenter kan ikke forplikte oppdragsgiver.

Alle henvendelser knyttet til avrop rettes til leverandørens representant med mindre annen person er oppgitt som kontaktperson. For hvert enkelt avrop avtaler partene særskilt hvem som er deres representant.

8 KOMMUNIKASJON og ELEKTRONISK SIGNERING

Skriftlig kommunikasjon kan foregå elektronisk eller ved ordinær post.

Oppdragsgiver benytter elektronisk signering gjennom det til enhver tid gjeldende system for dette. Leverandør forplikter seg til å signere alle dokumenter tilhørende denne rammeavtalen, inkl. avropdokumenter, på anvist måte, også ved eventuelt skifte av system i avtaleperioden.

Leverandøren skal også ha ett samlet mottak for innkjøpsordre per e-post.

9 AVROP

9.1. Avropenes innhold og organisering

Avrop på rammeavtalen gjøres ved at autorisert person hos oppdragsgiver gjør en skriftlig henvendelse (levering av innkjøpsordre eller forespørsel om prisoverslag/fastpristilbud) til leverandøren med beskrivelse av oppdraget.

Leverandøren plikter å levere de ytelser som omfattes av rammeavtalen etter forutgående avrop fra oppdragsgiver. Leverandørens ytelser skal være i samsvar med de krav som fremkommer av rammeavtalen, og utføres i henhold til oppdragsgivers oppdragsbeskrivelse ved avropet. Ytelsene skal alltid gjennomføres i henhold til den til enhver tid gjeldende lovgivning.

9.2 Kontraktsvilkår for det enkelte avrop

Det enkelte avrop reguleres av kontraktsvilkårene som fremgår av avtaledokument for avrop, jf. vedlegg A eller vedlegg B til konkurransegrunnlaget. Oppdragsgiver skal ved avrop opplyse hvordan avropet er organisert, og angi hvilke kontraktsvilkår som kommer til anvendelse. Avrop skal formaliseres og bekreftes ved partenes signatur på aktuelt avtaledokument for avrop.

Ved bruk av avropskontrakt vedlegg A, kan oppdraget spesifiseres i innkjøpsordre uten at avtaledokumentet fylles ut og signeres av partene.

Kontraktsvilkårene oppdragsgiver har opplyst skal ligge til grunn for avropet, skal i alle tilfelle gjelde. Leverandørens manglende bekreftelse eller signering av avrop fritar ikke leverandøren fra ytelsesplikten iht. rammeavtalen.

9.3 Frister

9.3.1 Meddelelse om avrop

Leverandøren skal så snart det er mulig – og senest innen to virkedager - bekrefte mottak av avrop eller forespørsel om prisoverslag/fastpristilbud, med mindre andre frister gis for det enkelte oppdrag. Bekreftelsen skal inneholde svar på når forespurt tilbakemelding er klar.

Dersom det mangler opplysninger av betydning for planlegging og gjennomføring av avropet, eller for kalkulering av prisoverslag eller fastpris, skal leverandøren straks varsle oppdragsgiver om dette.

9.3.2 Kostnadsoverslag / estimat / fastpristilbud

Oppdragsgiver kan forut for et avrop rette forespørsel til leverandøren om kostnadsoverslag eller fastpristilbud basert på rammeavtalens priser. Oppdragsgiver kan fastsette nærmere krav til detaljering og utformingen av prisoverslaget eller fastpristilbudet, og angi en rimelig frist for leverandørens tilbakemelding. Kostnadsoverslag/estimat/fastpristilbud sendes til oppdragsgiver senest innen 10 virkedager fra forespørselen ble sendt fra oppdragsgiver dersom ingen annen senere frist oppgis eller avtales.

Dagmulkt for å oversitte fristene i pkt. 9.3.1 og 9.3.2 er kr 1.000 pr. virkedag.

9.3.3 Fremdrift

Oppdragsgiver kan fastsette rimelige frister for leverandørens ytelser. Oppdragsgiver kan herunder også fastsette at en eller flere av fristene skal være dagmulktbelagt. Aktuelle frister skal formaliseres i forbindelse med avropet, eller skriftlig på annen måte. Er ingen frister angitt, skal leverandøren påbegynne utførelsen snarest mulig etter avropet, og gjennomføre oppdraget med rimelig fremdrift og uten unødvendige avbrudd.

Leverandøren skal i god tid gjøre oppdragsgiver kjent med hva han behøver av opplysninger, grunnlagsmateriale og beslutninger for å gjennomføre oppdraget, og når dette skal foreligge.

10 PRISER OG BETALINGSVILKÅR

Rammeavtalens priser og betalingsvilkår skal legges til grunn ved alle avrop.

10.1 Indeksregulering

På grunn av COVID-19-situasjonen på tilbudstidspunktet kan det kreves indeksregulering av prislister på materiell hver 3. måned i løpet av rammeavtalens 1. år, første gang etter 3 måneder regnet fra dato for avtaleinngåelse. Prisene kan kreves regulert i samsvar med endringer i Statistisk sentralbyrås byggekostnadsindeks for boligblokk, 2000=100 (boligblokk materialer).

Deretter kan prisliste på materiell og timepriser kreves regulert på samme tidspunkt i rammeavtalens øvrige år. Timepriser reguleres en gang i året, første gang etter 12 måneder regnet fra dato for avtaleinngåelse.

Prisene i rammeavtalen kan kreves regulert iht. punktet over i samsvar med endringer i Statistisk sentralbyrås byggekostnadsindeks for boligblokk, 2000=100 (boligblokk i alt).

Utgangspunkt for første regulering er indekstallet for måneden for tilbudsfristens utløp.

Leverandør må oversende oppdaterte prisskjema med indeksregulering for godkjenning. Prisregulering får virkning for påfølgende arbeider i eksisterende kontrakter og for nye avrop 10 dager etter oversendelse av gyldig krav.

10.2 Oppdatering av tilbudte ytelser

Forsvarsbygg kan avtale endringer i rammeavtalens artikkelsortiment. Forsvarsbygg kan ta inn nye produkter, typer og tjenester relatert til disse innenfor mulig utvikling av teknologi under kontraktens varighet.

Leverandøren kan også be om endringer i rammeavtalens artikkelsortiment. Innføring av nye produkter skal forhåndgodkjennes av Forsvarsbygg. Slike anmodninger fremsettes til Oppdragsgivers kontaktperson for rammeavtalen.

Ved utskifting som nevnt ovenfor skal det legges et «kost pluss» prinsipp til grunn for fastlegging av pris for de nye produktene. Prisen fremkommer ved at man legger leverandørens tilbudte påslagsprosent på nettoppris inn til leverandøren, jf. konkurransegrunnlaget del III pkt. 4.3.1 «Påslagsprosent». Ved fastsetting av prisen skal eventuelle rabatter, bonuser og lignende som leverandøren mottar komme Forsvarsbygg til gode.

Leverandør plikter å dokumentere sin nettoppris.

10.3 Kostnader og utgifter

Kostnader og utgifter dekkes i samsvar med de forutsetninger og bestemmelser som fremgår av konkurransegrunnlaget del III.

10.4 Fakturering

Fakturering skal skje i samsvar med de bestemmelser som fastsettes for det enkelte avrop. Se for øvrig konkurransegrunnlagets del III.

11 GENERELLE BESTEMMELSER

11.1 Plikt til samarbeid og lojalitet

Partene skal samarbeide lojalt under gjennomføringen av rammeavtalen. De skal i tide underrette hverandre om forhold som de bør forstå vil få betydning for den annen part å kjenne til. Leverandøren plikter straks å varsle oppdragsgiver dersom det oppstår forhold som kan medføre leveransesvikt- eller hindringer. Hvis slik melding ikke gis, kan oppdragsgiver kreve erstattet tap som kunne vært unngått om meldingen var gitt i tide.

Leverandøren skal være uavhengig, og skal gjøre oppdragsgiver oppmerksom på forhold som kan skape interessekonflikt eller på annen måte påvirke gjennomføringen av rammeavtalen eller enkelte avrop.

11.2 Årsrapport

Leverandør skal oversende rapport på rammeavtalens totale omsetning til Forsvarsbyggs avtaleforvalter årlig. Rapporten sendes uoppfordret senest 14 kalenderdager etter hvert avtaleår. Denne skal inneholde oversikt over;

- totalomsetningsvolum siste 12 løpemåneder, for alle avrop
- oversikt over timeuttak fordelt iht. prisskjema på (fagarbeidere, ingeniør, lærling etc.)
- oversikt over alt materiell som er kjøpt der volum er over 25.000,-
- oversikt over all bruk av underleverandør

Dersom avtalen sies opp/beskjed om at prolongering ikke vil skje skal årsrapport oversendes 14 dager etter denne informasjonen er mottatt. Dersom avtalen løper i 5 år sendes rapporten 3 måneder før rammeavtalens avslutning.

Oppdragsgiver skal på forespørsel gis tilgang til all salgsstatistikk for rammeavtalen. Partene avtaler nærmere hvordan rapporteringsrutinene skal være.

11.3 Møter

11.3.1 Gjennomføringsmøter

Det avholdes jevnlig møter mellom leverandør og oppdragsgiver lokalt i hovedsakelig i oppdragsgivers lokaler som ligger innenfor det geografiske delområdet. Kostnader til slike møter godkjøres ikke.

På disse møtene gjennomgås forventet arbeidsomfang og gjennomgang av løpende prosjekter.

11.3.2 Administrasjonsmøter

Det må også tas høyde for halvårlige møter for evaluering av rammeavtalen på overordnet nivå med Forsvarsbygg i oppdragsgivers lokaler. Kostnader til slike møter godkjøres ikke.

11.4 Sikkerhetsbestemmelser

Dersom oppdraget innebærer at Leverandøren får tilgang til eller tilvirker skjermingsverdig informasjon, eller får tilgang til et skjermingsverdig objekt eller infrastruktur, plikter Leverandøren å ivareta krav gitt i, eller i medhold av, lov om nasjonal sikkerhet av 1. juni 2018 nr. 24 (sikkerhetsloven) med forskrifter.

Leverandøren må selv dekke utgifter til å oppfylle krav som følger av sikkerhetsloven med forskrifter, hvis ikke noe annet følger av avtalen, sikkerhetsavtalen eller forskrift (se forskrift om sikkerhetsklarering og annen klarering av 20. desember 2018 (klareringsforskriften) § 31).

Leverandøren er ansvarlig for å påse at sikkerhetsbestemmelser etterleves i egen virksomhet og hos underleverandør som medvirker i anskaffelsen. Overtredelse av sikkerhetskrav vil kunne anses som vesentlig mislighold av Leverandørens kontraktsforpliktelser.

Forsvarsbygg har etter sikkerhetsloven § 4-1 annet ledd et ansvar for å påse at Leverandøren har tilstrekkelig risiko- og sikkerhetsforståelse. Det innebærer at Forsvarsbygg som ledd i oppfølgingen av at Leverandøren oppfylder sine kontraktsforpliktelser vil kunne kontrollere at kravet til forsvarlig sikkerhetsnivå er oppfylt. Leverandøren skal legge til rette for at Forsvarsbygg kan gjennomføre slik kontroll.

11.4.1 Autorisering og enten adgangsklarering eller sikkerhetsklarering av leverandørens personell

For avrop på rammeavtalen som innebærer at leverandørens personell skal få tilgang til sikkerhetsgradert informasjon eller skjermingsverdig objekt eller infrastruktur, vil det stilles krav til at vedkommende skal autoriseres. Dersom vedkommende skal ha tilgang til informasjon gradert KONFIDENSIELT eller skjermingsverdig objekt eller infrastruktur skal vedkommende i tillegg enten inneha gyldig adgangsklarering eller sikkerhetsklarering.

Leverandøren skal til enhver tid ha et tilstrekkelig antall personer med gyldig adgangsklarering eller sikkerhetsklarering slik at ethvert oppdrag i henhold til rammeavtalen kan løses uten forsinkelser og med den kvalitet som beskrevet.

For å hindre forsinkelser kreves det at noe leverandørpersonell adgangsklareres eller sikkerhetsklareres etter inngåelse av rammeavtale, men før inngåelse av avrop.

For denne rammeavtalen vil det være behov for å adgangsklarere eller sikkerhetsklarere **40-50** personer per konkurranseområde kunngjøringen er oppdelt i. Klareringsnivået er HEMMELIG og NATO SECRET.

Det personellet som Leverandøren ønsker å benytte under utførelse av oppdragene må ha et reelt tjenstlig behov. Behovet må skriftlig begrunnes for den enkelte.

Etter at rammeavtalen er inngått og avtalen er virksom vil behov for å sikkerhetsklarere personell variere ut fra omfang av bruken av rammeavtalen og det tjenstlige behovet.

Krav til beskyttelse av skjermingsverdig informasjon (ugradert eller sikkerhetsgradert), skjermingsverdige informasjonssystemer og skjermingsverdige objekter og infrastruktur er gitt i vedlegg under.

11.4.2 Sikkerhetsavtaler

I avrop som innebærer at leverandøren eller dennes personell skal gis tilgang til sikkerhetsgradert informasjon, skjermingsverdige objekter eller skjermingsverdig infrastruktur vil det kunne bli stilt krav om sikkerhetsavtale.

Sikkerhetsavtalen termineres av oppdragsgiver når avropet er avsluttet og leverandøren har tilbakelevert all skjermingsverdig informasjon. En eventuell service- og garantitid inngår i kontraktsforholdet.

11.5 Adgangskontroll og adkomstmuligheter

Leverandørens personale kan ved enkelte tilfeller få utlevert nøkler/nøkkelkort/adgangskort. Nøkler/nøkkelkort/adgangskort skal oppbevares utilgjengelig for uvedkommende. Tap av nøkler/nøkkelkort/adgangskort må øyeblikkelig meddeles til oppdragsgiver.

Leverandør skal overholde og tilfredsstille alle offentligrettslige lover og krav som gjelder for bransjen. Personalet skal ha gjennomgått nødvendig opplæring for å utøve sitt virke.

Tjenesteytere skal benytte arbeidstøy som er godkjent av oppdragsgiver og tydelig merket med firmaemblem/logo. Leverandør skal også utstyre personalet med ID-kort med bilde, som skal bæres synlig under arbeidet.

Personalet som arbeider i områder som krever sikkerhetsklarering, skal bære oppdragsgivers adgangskort lett synlig.

Dersom det er nødvendig å tenne lys, åpne vinduer eller dører, låse opp dører etc. for å utføre arbeidet, skal leverandør slukke/lukke etter seg når arbeidet er utført.

11.6 Reklame/informasjon

Leverandøren forplikter seg til ikke å offentliggjøre noen form for informasjon relatert til rammeavtalen eller det enkelte avrop uten på forhånd å ha innhentet skriftlig godkjenning fra oppdragsgiver.

11.7 Etiske krav

Leverandøren plikter å gjøre seg kjent med og overholde de etiske krav og retningslinjer som Forsvarsbygg har utarbeidet. De etiske kravene og retningslinjene kan leses på <https://forsvarsbygg.no/no/om-oss/samfunnsoppdraget/etikk-og-varsling-i-forsvarsbygg/>

12 Ytre Miljø

12.1 Vern av vegetasjon

Byggherren ønsker i noen tilfeller å bevare eksisterende vegetasjon. Vegetasjon som skal bevares i områder hvor det skal pågå anleggs- og byggearbeider vil bli merket av byggherren. Entreprenøren har ansvaret for å beskytte vegetasjonen og ta nødvendig hensyn for å unngå at den skades.

12.2 Funn av kulturminner

Hvis entreprenøren oppdager kulturminner plikter han straks å innstille alt arbeid i nærheten av kulturminnet, iverksette nødvendige sikringstiltak, samt varsle byggherren. Entreprenøren kan også ha en selvstendig plikt til å varsle vedkommende politi- eller kulturminnemyndighet om funnet i henhold til kulturminneloven.

12.3 Pliktig medlemskap i returordning for emballasje

En norsk entreprenør (merverdiavgiftsregistrert i Norge) skal senest ved kontraktsinngåelsen fremlegge dokumentasjon (medlemsbevis fra Grønt Punkt Norge AS eller tilsvarende ordning) for at han er medlem i en miljømessig forsvarlig returordning for sluttbehandling av emballasje eller oppfyller forpliktelsen gjennom tilsvarende egen returordning. Dersom entreprenøren er av den oppfatning at han ikke kommer til å benytte emballasje, skal han senest ved kontraktsinngåelsen sende en skriftlig erklæring til byggherren om dette.

12.4 Valg av produkter med miljømerke

Der det finnes mer enn tre alternative produkter tilgjengelig i markedet, skal de med miljømerking velges (Svanemerket, EU-blomst e.l.).

12.5 Tropisk tømmer og fredet skog

Som følge av at byggherren ikke skal ha regnskogmateriale eller materiale fra fredet skog i sine bygg eller på sine byggeplasser, og som følge av manglende pålitelige sertifiseringsordninger for trevirke, skal entreprenøren planlegge og utføre kontraktarbeidet slik at tropisk trevirke ikke blir benyttet eller forefinnes på byggeplass.

Entreprenøren kan søke byggherren om unntak fra dette. Vedlagt søknaden skal følge dokumentasjon fra pålitelig, uavhengig tredjepart om opprinnelsesland og tresort, samt forsikring om at trevirket ikke kommer fra regnskog eller fredet skog. Byggherren avgjør etter eget skjønn om unntak skal gis, og gjør særskilt oppmerksom på at unntak ikke kan påregnes.

Aksept av entreprenørens tilbud anses ikke som et meddelt unntak etter denne bestemmelse.

Dersom det på tross av bestemmelsene ovenfor, i kontraktsarbeidet eller på byggeplass finnes trevirke fra regnskog, fredet skog eller tropisk trevirke som ikke er godkjent av byggherren, er dette å anse som en mangel som kan kreves rettet for entreprenørens regning, uavhengig av kostnadene ved slik retting. Byggherren kan i tillegg kreve dekket sitt tap som følge av mangelen. For øvrig gjelder kontraktens misligholdssanksjoner.

13 BYGGHERRENS RETT TIL Å FØRE KONTROLL

13.1 Rett til innsyn

Byggherren, eller ekstern revisor engasjert av byggherren, kan gjennomføre revisjon hos leverandøren og eventuelle underleverandører i perioden fra kontraktsinngåelse til slutfaktura er betalt for å undersøke om kontraktens krav blir oppfylt. Denne adgangen omfatter også kontrakter og dokumentasjon i underliggende ledd. Alle avtaler leverandøren inngår for utføring av arbeid under denne kontrakten skal inneholde tilsvarende bestemmelser.

13.2 Pliktig medlemskap i startbank

Leverandøren skal ved kontraktsinngåelse oppgi StartBANK ID eller fremlegge kopi av registreringsbevis fra StartBANK eller tilsvarende leverandørregister som inneholder oppdatert og kontrollert leverandørinformasjon. Leverandøren skal gi leverandørregisteret fullmakt til å innhente SKAV-info (skatte- og avgifts informasjon) i hele kontraktsperioden.

14 FORHOLD PÅ BYGGEPLASSEN

14.1 Internkontroll. Sikkerhet, helse og arbeidsmiljø (SHA)

Entreprenøren skal følge til enhver tid gjeldende arbeidsmiljølov med tilhørende forskrifter, byggherrens SHA-plan og byggherrens eller koordinator anvisninger.

Entreprenøren plikter å ha et internkontrollsystem iht. forskrift om systematisk helse- miljø og sikkerhetsarbeid i virksomheten. Relevante deler av byggherrens SHA-plan skal innarbeides i, og følges opp gjennom entreprenørens internkontroll. Innarbeidingen skal skje slik at SHA-planens bestemmelser kan identifiseres.

Med mindre annet er avtalt skal all kommunikasjon mellom nøkkelpersoner i prosjektet foregå på norsk. Entreprenøren skal sørge for at arbeidstakerne han og eventuelle underleverandører benytter skal kommunisere på en slik måte at manglende kommunikasjon ikke utgjør en sikkerhetsrisiko, se for øvrig krav i SHA-planen.

Ved brudd på ovennevnte plikter har byggherren rett til å stanse arbeidene i den utstrekning byggherren anser det nødvendig.

Vesentlig mislighold av ovennevnte plikter kan påberopes av byggherren som grunnlag for heving. Der slikt mislighold består i stadige brudd på pliktene, kan byggherren heve selv om entreprenøren retter forholdet. Byggherren kan på samme måte kreve at entreprenøren skriver ut underleverandører. Dette skal skje uten omkostning for byggherren.

14.2 HMS kort

Alle arbeidstakere skal, lett synlig, bære HMS- kort utstedt av Arbeidstilsynet. Ordrebekreftelse, søknadsskjema ol aksepteres ikke som HMS-kort. Arbeidstakere som ikke har slikt HMS-kort, vil bli bortvist fra byggeplassen.

14.3 Timebank

Alle arbeidstakere skal registrere seg ved ankomst og når man forlater byggeplass i timebank der slikt er tilgjengelig. Underleverandører skal også registrere seg. Kostander ved bruk av timebank bæres av oppdragsgiver

14.4 Rapporteringsplikt til Brukerdialog Utland

Kontrakt gitt til utenlandsk leverandør eller underleverandør, og alle arbeidstakere på slik kontrakt, skal rapporteres til Brukerdialog Utland i henhold til skatteforvaltningsloven § 7-6.

Leverandøren er ansvarlig for at slik rapportering skjer i hele kontraktskjeden. Leverandøren skal på forespørsel dokumentere at rapporteringsplikten er oppfylt ved kopi av innmeldingsskjema eller kvittering fra Altinn.

Eventuelt ansvar for skatter eller avgifter, gebyrer eller tvangsmulkt ilagt byggherren som følge av at leverandøren ikke har overholdt sine forpliktelser etter dette punktet er leverandørens ansvar og skal betales av ham.

14.5 Krav om faglærte håndverkere

Dersom ikke annet er avtalt skal utførelsen av kontraksarbeidet skje ved at minimum 40 % av arbeidede timer innenfor bygg- og anleggsgagnene (de fag som omfattes av utdanningsprogrammet for bygg- og anleggsteknikk samt anleggsgartnerfaget) samlet utføres av personer med fagbrev, svennebrev eller dokumentert fagopplæring i henhold til nasjonal fagopplæringslovgivning eller likeverdig utenlandsk fagutdanning. Det skal være fagarbeidere i alle ovennevnte fag. Kravet kan også oppfylles ved at arbeidede timer er utført av personer som er under systematisk opplæringen og er oppmeldt etter kravene i Praktiskandidatordningen, jf. opplæringslova § 3-5, eller etter tilsvarende ordning i annet EU/EØS-land. I enkeltpersonforetak uten ansatte gjelder ovenstående krav for eier.

Entreprenøren skal etter kontraktsinngåelsen redegjøre for hvordan kravet vil bli oppfylt, samt jevnlig oversende bemanningsplaner og rapporter som viser oppfyllesesgraden. Byggherren kan stanse arbeidet dersom det er grunn til å tro at mislighold vil inntreffe, og forholdet ikke blir rettet innen en rimelig frist gitt ved skriftlig varsel fra byggherren.

14.6 Læringer

Det er et krav at læringer skal delta i utførelsen av kontraktarbeidet. Kravet kan oppfylles av entreprenøren eller en eller flere av hans underentreprenører.

Arbeidstidene utført av en eller flere læringer, jf. opplæringslova § 4-1, skal utgjøre minimum 5 % av arbeidede timer i utførende fag (de fag som omfattes av utdanningsprogrammet for bygg- og anleggsteknikk, elektrofag, samt anleggsgartnerfaget) på prosjektet regnet frem til overtakelse.

Utenlandske entreprenører kan oppfylle lærlingekravet ved å benytte læringer som er tilknyttet offentlig godkjent lærlingordning i Norge eller tilsvarende ordning i opprinnelseslandet. Dersom opprinnelseslandet ikke har en lærlingordning, kan kravet oppfylles ved å benytte praksiselev fra en opplæringsordning i opprinnelseslandet.

Entreprenøren skal ved oppstart, og på anmodning under gjennomføringen av kontraksarbeidet, sannsynliggjøre at kravene vil bli oppfylt. Hvis ikke annet er avtalt, skal entreprenøren før oppstart på byggeplass levere en bemanningsplan hvor det synliggjøres hvor og når han planlegger å bruke læringer, samt navn og kontaktinformasjon til denne/disse. Byggherren skal varsles om eventuelle avvik fra planen. Ved kontraktsavslutning skal det fremlegges oversikt over antall lærlingetimer. Timelister skal fremlegges på anmodning.

Dersom arbeidene ikke er egnet for bruk av læringer ut fra arbeidets art og helse, miljø og sikkerhet, kan byggherren tillate at prosentkravene ovenfor fravikes. Entreprenøren anses dessuten å ha oppfylt krav om bruk av lærling dersom ett av unntakene i forskrift om plikt til bruk av lærling i offentlige kontrakter av 17.12.2016 § 9 kommer til anvendelse.

14.6.1 Sanksjoner

Byggherren kan holde tilbake inntil 5 promille av kontraktssummen dersom ovennevnte plikter misligholdes, eller det er grunn til å tro at slikt mislighold vil inntreffe, og forholdet ikke blir rettet innen en rimelig frist gitt ved skriftlig varsel fra byggherren.

Dersom kravet om 5%, jf. punkt 14.6 annet ledd, ikke er nådd ved overtakelse, ilegges en bot på 5 promille av kontraktssummen. Boten reduseres forholdsmessig dersom arbeidstidene utført av læringer utgjør 4% eller mer av arbeidstidene på prosjektet. Boten skal betales i tillegg til eventuell dagmulkt for forsinkelse og annen dagmulkt etter kontrakten.

14.7 Krav til etisk handel

14.7.1 Ansattes rettigheter

14.7.1.1 ILOs kjernekonvensjoner

Tjenesteyter skal etterleve følgende grunnleggende krav:

- a) Forbud mot barnearbeid (FNs barnekonvensjon artikkel 32, ILO-konvensjoner nr. 138 og 182): Barn har rett til å bli beskyttet mot økonomisk utnyttning i arbeid, og mot å utføre arbeid som kan svekke utdannings- og utviklingsmuligheter. Minstealderen må ikke i noe tilfelle være under 15 år (14 eller 16 år i visse land). Barn under 18 år skal ikke utføre arbeid som setter helse eller sikkerhet i fare, inkludert nattarbeid. Dersom det foregår slikt barnearbeid, skal det arbeides for snarlig utfasing. Det skal samtidig legges til rette for at barna gis mulighet til livsopphold og utdanning inntil barnet ikke lenger er i skolepliktig alder.
- b) Forbud mot tvangsarbeid/slavearbeid (ILO-konvensjoner nr. 29 og 105): Det skal ikke forekomme noen form for tvangsarbeid, slavearbeid eller ufrivillig arbeid. Arbeiderne må ikke levere depositum eller identitetspapirer til arbeidsgiver, og skal være fri til å avslutte arbeidsforholdet med rimelig oppsigelsestid.
- c) Forbud mot diskriminering (ILO-konvensjoner nr. 100 og 111): Det skal ikke forekomme noen diskriminering i arbeidslivet basert på etnisk tilhørighet, religion, alder, uførhet, kjønn, ekteskapsstatus, seksuell orientering, fagforeningsmedlemskap eller politisk tilhørighet.
- d) Organisasjonsfrihet og retten til kollektive forhandlinger (ILO-konvensjoner nr. 87 og 98): Arbeiderne skal uten unntak ha rett til å slutte seg til eller etablere fagforeninger etter eget valg, og å forhandle kollektivt. Dersom disse rettigheter er begrenset eller under utvikling, skal leverandøren medvirke til at de ansatte får møte ledelsen for å diskutere lønns- og arbeidsvilkår uten at dette får negative konsekvenser for arbeiderne.

14.7.1.2 Bestemmelser i forskrift om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter

Tjenesteyter er ansvarlig for at egne ansatte, ansatte hos underleverandører og innleide har lønns- og arbeidsvilkår i henhold til:

- a) Forskrift om allmenngjort tariffavtale.
- b) På områder som ikke er dekket av forskrift om allmenngjort tariffavtale, skal lønns- og arbeidsvilkårene være i henhold til landsomfattende tariffavtale for den aktuelle bransje. Med lønns- og arbeidsvilkår menes bestemmelser om minste arbeidstid, lønn, herunder overtidstillegg, skift- og turnustillegg og ulempetillegg, og dekning av utgifter til reise, kost og losji, i den grad slike bestemmelser følger av tariffavtalen.

Dersom arbeidstaker blir sendt på arbeid utenfor sitt hjemsted, skal arbeidsgiver dekke reisekostnader og sørge for kost og losji i henhold til bestemmelsene i bokstav a og b i listen ovenfor. Med hjemstedet menes det sted arbeidstaker har nærmest personlig tilknytning til. Ved vurdering av tilknytning skal det legges vesentlig vekt på fast bosted og hvor arbeidstaker har sine familiære bånd. Dersom det er tvilstilfeller angående arbeidstakers reelle hjemsted, har Forsvarsbygg ensidig rett til å avgjøre dette.

Lønn og annen godtgjørelse til egne ansatte, ansatte hos underleverandører og innleide skal utbetales til konto i bank. Alle avtaler leverandøren inngår for utføring av arbeid under denne kontrakten skal inneholde tilsvarende bestemmelser.

Tjenesteyter plikter på forespørsel å dokumentere lønns- og arbeidsvilkårene for egne arbeidstakere, arbeidstakere hos eventuelle underleverandører og innleide. Opplysningene skal dokumenteres ved blant annet kopi av arbeidsavtale, lønsslipp, timelister og arbeidsgiverens bankutskrift. Dokumentasjonen skal være på personnivå og det skal fremgå hvem den gjelder.

Dersom tjenesteyter ikke etterlever klausulen, har Forsvarsbygg rett til å holde tilbake deler av kontraktssummen til det er dokumentert at forholdet er i orden. Forsvarsbygg kan holde tilbake et beløp tilsvarende ca. to ganger besparelsen for arbeidsgiveren.

14.7.2 Oppfølging

Tjenesteyter skal påse at ansattes rettigheter i punkt 14.7.1 etterleveres i egen virksomhet og hos den eller de underleverandører/underentreprenører som medvirker til oppfyllelse av kontrakten. På oppfordring fra Forsvarsbygg skal dette dokumenteres ved:

- Egenrapportering, og/eller
- Oppfølgingssamtaler, og/eller
- En uavhengig parts kontroll av arbeidsforholdene, og/eller
- Tredjertssertifisering som SA8000 eller tilsvarende.

Tjenesteyter har bevisbyrden for at de varer og materialer som leveres ikke innebærer et brudd på punkt 14.7.1 ovenfor.

14.7.3 Brudd

Brudd på punkt 14.7.1 eller 14.7.2 innebærer mislighold av kontrakten. Ved slikt mislighold plikter tjenesteyter å rette de påpekte manglene, uavhengig av kostnadene ved slik retting, innen en tidsfrist som Forsvarsbygg bestemmer, så lenge fristen ikke er urimelig kort. Rettelsene skal dokumenteres skriftlig og på den måten Forsvarsbygg bestemmer.

Ved manglende utbedring vil det etter Forsvarsbyggs skjønn kunne påløpe en bot på inntil 10% av kontraktssummen per mislighold. Vesentlig mislighold av plikter som følger av punkt 14.7.1 og 14.7.12 kan påberopes som grunnlag for heving, selv om tjenesteyter retter forholdet. Dersom misligholdet har skjedd i underleverandørleddet, herunder bemanningsselskaper, kan Forsvarsbygg på samme måte kreve at tjenesteyter skifter ut underleverandører. Dette skal skje uten omkostninger for Forsvarsbygg. Tjenesteyter blir videre ansvarlig for det tap som Forsvarsbygg lider som følge av mangelen. Eventuell erstatning kommer i tillegg til ovennevnte bot.

Alle avtaler tjenesteyter inngår for utføring av arbeid under denne kontrakten, skal inneholde tilsvarende bestemmelser som for hele punkt 14.7.

15 BRUK AV UNDERENTREPRENØRER. HERUNDER INNLEID ARBEIDSKRAFT

Leverandøren kan ikke, uten byggherrens skriftlige samtykke, ha flere enn to ledd underentreprenører i kjede under seg. Vesentlig mislighold som ikke blir rettet innen en rimelig frist gitt ved skriftlig varsel fra byggherren, kan påberopes av byggherren som grunnlag for heving.

Leverandørens bruk av enkeltpersonforetak skal begrunnes skriftlig. Bruk av bemanningsselskap skal varsles byggherren og er underlagt arbeidsmiljøloven, herunder kravet om likebehandling i § 14-12a. Byggherren kan bare nekte bruk der han har saklig grunn.

Ved inngåelse av kontrakter om underentreprise som overstiger en verdi på kr 500.000 eks. mva skal leverandøren innhente skatteattest, jf. forskrift om offentlige anskaffelser. Fra underentreprenører med forretningsadresse i andre EØS-land enn Norge, skal det innhentes tilsvarende attest. Leverandøren skal på forespørsel fra byggherren fremlegge skatteattesten.

Dersom attesten ikke fremlegges eller viser restanser som ikke er ubetydelige, kan byggherren kreve at underentreprenøren skiftes ut uten omkostninger dersom forholdet ikke rettes innen en rimelig frist, gitt ved skriftlig varsel.

Alle avtaler leverandøren inngår for utføring av arbeid under denne kontrakten skal inneholde tilsvarende bestemmelser.

16 Heving av kontrakt

Denne rammeavtale kan heves av en part ved den annen parts vesentlige mislighold. Som vesentlig mislighold regnes f eks:

- a) Mislighold av bestemmelser hvor det eksplisitt er bestemt at misligholdet konstituerer vesentlig mislighold
- b) Mislighold knyttet til viktige bestemmelser i rammeavtalen eller til særlig viktige enkeltavrop
- c) Gjentatte mislighold knyttet til enkeltavrop, f.eks. i form av forsinkelse eller mangler
- d) Gjentatte og alvorlige brudd på rutiner i eget internkontrollsystem eller kvalitetssystem
- e) Manglende forsikring(er)

Dersom en part vil heve avtalen, skal leverandøren normalt få en kort frist til å rette forholdet først. Slik frist, og eventuelt melding om heving, skal alltid gis skriftlig.

17 TVISTELØSNING

Dersom annet ikke avtales, skal tvister som oppstår som følge av rammeavtalen eller det enkelte avrop avgjøres ved rettergang for de ordinære domstoler.

18 SIGNATUR

Avtalen skal signeres elektronisk. Signatur vil fremkomme av egen signaturfil opprettet i Mercellportalen.

<p>Forsvarsbyggs underskrift</p> <p><i>Signeres elektronisk i Mercell</i></p> <hr/> <p><i>Navn</i></p> <p><i>Stilling</i></p>	<p>Tjenesteyters underskrift</p> <p><i>Signeres elektronisk i Mercell</i></p> <hr/> <p><i>Navn</i></p> <p><i>Stilling</i></p>
--	--

Vedlegg – Orientering til leverandører om krav til håndtering og beskyttelse av skjermingsverdig informasjon i forbindelse med anskaffelser

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	15
1.1. FORMÅL	15
1.2. DEFINISJONER	15
1.3. SIKKERHET I ANSKAFFELSER.....	15
1.4. HJEMMEL.....	15
1.4.1. Forholdet til regelverket om offentlige anskaffelser.....	16
1.5. GENERELLE KRAV TIL FOREBYGGENDE SIKKERHETSARBEID	16
1.5.1. Styringssystem for sikkerhet.....	16
1.5.2. Leverandørens ansvar.....	16
1.5.3. Krav om forsvarlig sikkerhetsnivå.....	16
1.5.4. Utgifter til oppfyllelse av sikkerhetskrav.....	16
1.5.5. Brudd på sikkerhetskrav	16
2. Anskaffelser på skjermingsverdig ugradert nivå	17
2.1. VEILEDERE	17
3. Sikkerhetsgraderte anskaffelser	17
4. Sikkerhetsgraderte anskaffelser på BEGRENSET nivå	17
4.1. FORSVARLIG SIKKERHETSNIVÅ FOR INFORMASJON SOM ER GRADERT BEGRENSET	17
4.1.1. Autorisasjon	17
4.1.2. Autorisasjon av utenlandsk statsborger.....	18
4.1.3. Beskyttelse av skjermingsverdige informasjonssystemer	18
4.1.4. Dokumentasjon av at kravet til forsvarlig sikkerhetsnivå er oppnådd	18
4.1.5. Leverandørklarering.....	18
4.2. INNGÅELSE AV SIKKERHETSAVTALE PÅ BEGRENSET NIVÅ.....	18
4.2.1. Unntak fra krav om sikkerhetsavtale	18
4.2.2. Innholdet i sikkerhetsavtalen	18
4.2.3. Brudd på sikkerhetskrav	19
4.2.4. Ytterligere sikkerhetskrav	19
4.2.5. Veiledere.....	19
5. Sikkerhetsgraderte anskaffelser på KONFIDENSIELT nivå eller høyere	20
5.1. FORSVARLIG SIKKERHETSNIVÅ FOR INFORMASJON SOM ER GRADERT KONFIDENSIELT ELLER HØYERE	20
5.1.1. Soneinndeling for informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere.....	20
5.1.2. Leverandørklarering.....	20
5.1.3. Sikkerhetsklarering og autorisasjon av leverandørpersonell.....	20
5.2. INNGÅELSE AV SIKKERHETSAVTALE PÅ KONFIDENSIELT NIVÅ ELLER HØYERE	21
5.2.1. Godkjenning av informasjonssystem.....	21
5.2.2. Brudd på sikkerhetskrav	21
5.2.3. Ytterligere krav.....	21
5.2.4. Veiledere.....	21

1 Innledning

1.4 Formål

Formålet med denne orienteringen er å bidra til å gjøre leverandører av varer og tjenester til Forsvarsbygg (oppdragsgiver) oppmerksom på sikkerhetskrav som kan gjøres gjeldende i anskaffelsesprosessen.

1.5 Definisjoner

Sikkerhetsgradert anskaffelse: anskaffelse som innebærer at leverandøren av varen eller tjenesten kan få tilgang til skjermingsverdig informasjon eller informasjonssystemer som behandler slik informasjon, eller kan få tilgang til skjermingsverdig objekt eller infrastruktur.

Forebyggende sikkerhetstjeneste: planlegging, tilrettelegging, gjennomføring og kontroll av forebyggende tiltak mot sikkerhetstruende virksomhet og følger av slik virksomhet.

Sikkerhetstruende virksomhet: tilsiktede handlinger som direkte eller indirekte kan skade nasjonale sikkerhetsinteresser, eksempelvis forberedelse til, forsøk på og gjennomføring av spionasje, sabotasje eller terrorhandlinger, samt medvirkning til slik virksomhet.

Skjermingsverdig informasjon: Samlebetegnelse som benyttes om all informasjon som skal beskyttes etter sikkerhetsloven. Informasjonen kan være sikkerhetsgradert eller ugradert.

Ugradert skjermingsverdig informasjon: informasjon som har betydning for grunnleggende nasjonale funksjoner, men som ikke er sikkerhetsgradert. Informasjonen er skjermingsverdig ut ifra en integritets- og tilgjengelighetsvurdering, dvs. at den kan skade nasjonale sikkerhetsinteresser dersom den går tapt eller blir endret (integritet), eller gjort utilgjengelig (tilgjengelighet).

Sikkerhetsgradert skjermingsverdig informasjon: informasjon som er merket med sikkerhetsgrad (BEGRENSET, KONFIDENSIELT, HEMMELIG eller STRENGT HEMMELIG). Informasjonen er skjermingsverdig ut ifra en integritets-, tilgjengelighets- og konfidensialitetsvurdering, dvs. den kan skade nasjonale sikkerhetsinteresser om den går tapt eller blir endret (integritet), gjort utilgjengelig (tilgjengelighet) eller blir kjent for uvedkommende (konfidensialitet).

Skjermingsverdig objekt og infrastruktur: eiendom og infrastruktur som er utpekt og klassifisert av et departement eller Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM), fordi det kan skade grunnleggende nasjonale funksjoner om objektene eller infrastrukturen får redusert funksjonalitet eller blir utsatt for skadeverk, ødeleggelse eller rettsstridig overtakelse.

Skjermingsverdig informasjonssystem: informasjonssystem som behandler skjermingsverdig informasjon, eller som har avgjørende betydning for grunnleggende nasjonale funksjoner.

Skjermingsverdig verdi: skjermingsverdig objekt, infrastruktur, informasjon eller informasjonssystem.

Grunnleggende nasjonale funksjoner: tjenester, produksjon, og andre former for virksomhet som er av en slik betydning at et helt eller delvis bortfall av funksjonen vil få konsekvenser for statens evne til å ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser.

Styringsystem for sikkerhet: styringsystem som utgjør rammen for hvordan leverandøren oppfyller kravene til forebyggende sikkerhet. Styringsystemet for sikkerhet skal sikre at sikkerhetsarbeidet planlegges, gjennomføres og kontinuerlig utvikles på en systematisk måte og helhetlig måte.

1.6 Sikkerhet i anskaffelser

Ved anskaffelse av varer og tjenester skal oppdragsgiver ta stilling til hva leverandører (omfatter også tilbydere og underleverandører) kan få tilgang til av skjermingsverdig informasjon og skjermingsverdige objekter eller skjermingsverdig infrastruktur i de ulike fasene av en anskaffelse.

I konkurransegrunnlaget kan det bli stilt krav om at leverandøren må være i stand til å til å håndtere og beskytte skjermingsverdig informasjon i sine egne lokaler, eller oppfylle krav som stilles for tilgang til skjermingsverdig objekt eller infrastruktur. I den forbindelse vil oppdragsgiver gi råd og veiledning om forebyggende sikkerhetstjeneste.

1.7 Hjemmel

Lov om nasjonal sikkerhet (sikkerhetsloven) gjelder for statlige, fylkeskommunale og kommunale organer, samt leverandører av varer og tjenester ifm sikkerhetsgraderte anskaffelser.

Sentrale forskrifter som er hjemlet i sikkerhetsloven:

- Forskrift om virksomheters arbeid med forebyggende sikkerhet (virksomhetsikkerhetsforskriften)
- Forskrift om sikkerhetsklarering og annen klarering (klareringsforskriften)

1.7.1 Forholdet til regelverket om offentlige anskaffelser

Reglene om sikkerhetsgraderte anskaffelser kommer i tillegg til reglene som gjelder for offentlige anskaffelser (anskaffelsesloven) med tilhørende forskrifter.

1.8 Generelle krav til forebyggende sikkerhetsarbeid

1.8.1 Styringssystem for sikkerhet

En virksomhet som omfattes av sikkerhetsloven, skal etablere et styringssystem for sikkerhet. Systemet skal sikre at virksomheten som oppfyller kravene gitt i eller med hjemme i loven.

1.8.2 Leverandørens ansvar

Leverandøren eller personell fra leverandøren skal oppfylle de samme krav til sikkerhet som gjelder for oppdragsgiver. Kravene til leverandøren vil avhenge av hva leverandøren får tilgang til, og hvordan denne tilgangen gis.

Leverandørens leder har ansvaret for det forebyggende sikkerhetsarbeidet innen sitt ansvars- og myndighetsområde, herunder underlagte virksomheter. Det kreves at sikkerhetsarbeidet utøves på en proaktiv og systematisk måte.

1.8.3 Krav om forsvarlig sikkerhetsnivå

Det stilles funksjonelle krav til håndtering av risiko knyttet til skjermingsverdig informasjon. Funksjonelle krav innebærer at det stilles krav om hva sikkerhetstiltakene i virksomhetene skal oppnå, ikke hvordan kravene oppnås. Det er derfor, med visse unntak, ikke avgjørende hvilke sikkerhetstiltak som velges, så lenge de valgte tiltakene gjør at det oppnås et forsvarlig sikkerhetsnivå. Det legges således opp til at leverandøren kan velge å kombinere fysiske, elektroniske, menneskelige og organisatoriske tiltak, så lenge virksomheten har et forsvarlig sikkerhetsnivå.

Leverandøren skal identifisere, analysere og evaluere risiko for at kravet om forsvarlig sikkerhetsnivået ikke kan oppfylles. På bakgrunn av risikovurderingen skal leverandøren gjennomføre de forebyggende sikkerhetstiltakene som er nødvendig for å oppnå et forsvarlig sikkerhetsnivå.

Leverandøren skal dokumentere at han på en tilfredsstillende måte både har vurdert og håndtert risiko og hvilke sikkerhetstiltak som er etablert.

1.8.4 Utgifter til oppfyllelse av sikkerhetskrav

Leverandøren må selv dekke utgifter til å oppfylle krav som følger av lovens bestemmelser, hvis ikke noe annet følger av avtalen, sikkerhetsavtalen med Forsvarsbygg (oppdragsgiver) eller forskrifter (se forskrift om sikkerhetsklarering og annen klarering av 20. desember 2018 (klareringsforskriften) § 31).

1.8.5 Brudd på sikkerhetskrav

Overtredelse av sikkerhetsbestemmelser, forsettlig eller uaktsomt, kan ansees som brudd på leverandørens kontraktsforpliktelser.

2 Anskaffelser på skjermingsverdig ugradert nivå

Ved håndtering av risiko knyttet til skjermingsverdig ugradert informasjon skal det etableres forebyggende sikkerhetstiltak som et minimum sørger for at informasjonen ikke kan gå tapt, endres eller gjøres utilgjengelig med enkle midler. Ved valg av sikkerhetstiltak skal leverandøren se behovet for å beskytte informasjonens integritet og tilgjengelighet i sammenheng og veie hensynene mot hverandre.

2.4 Veiledere

For virksomheter som skal ha tilgang til skjermingsverdig ugradert informasjon vil følgende veiledere utgitt av NSM være relevante å benytte i det forebyggende sikkerhetsarbeidet.

- Veileder i sikkerhetsstyring
- Veiledning i risikovurderinger
- Veiledning i sikkerhetsrevisjoner

Veiledninger fra NSM til den nye sikkerhetsloven blir publisert fortløpende i 2019 på NSM sine sider, se <https://www.nsm.stat.no/publikasjoner/regelverk/veiledninger/>. Så langt de passer kan veiledninger utarbeidet til tidligere sikkerhetslov benyttes inntil nye foreligger.

3 Sikkerhetsgraderte anskaffelser

I sikkerhetsloven kapittel 9 og virksomhetsikkerhetsforskriften kapittel 13 stilles det særskilte krav til oppdragsgiver og leverandører i forbindelse med sikkerhetsgraderte anskaffelser.

Skal leverandøren behandle eller oppbevare sikkerhetsgradert informasjon i sine egne lokaler, eller gis tilgang til skjermingsverdig objekt eller infrastruktur fra sine egne lokaler, må leverandøren oppfylle de krav som sikkerhetsloven med forskrifter stiller til virksomheter med tilsvarende mulighet til å råde over samme informasjon, objekt eller infrastruktur. Det understrekes at underleverandører med samme tilgang også må oppfylle kravene i sikkerhetsloven med forskrifter.

4 Sikkerhetsgraderte anskaffelser på BEGRENSET nivå

4.4 Forsvarlig sikkerhetsnivå for informasjon som er gradert BEGRENSET

For beskyttelse av informasjon gradert BEGRENSET, er kravet til forsvarlig sikkerhetsnivå oppfylt dersom informasjonen med enkle midler ikke kan bli kjent for uautoriserte personer. Dette kravet kommer i tillegg til ovennevnte krav som gjelder for beskyttelse av skjermingsverdig ugradert informasjon. Ved valg av sikkerhetstiltak skal leverandøren se behovet for å beskytte informasjonens konfidensialitet, integritet og tilgjengelighet i sammenheng og veie hensynene mot hverandre.

Generelle krav som gjelder vurdering og håndtering av risiko og iverksettelse av forebyggende sikkerhetstiltak, er gitt i virksomhetsikkerhetsforskriften kapittel 3 og 7.

4.4.1 Autorisasjon

Leverandørens daglig leder skal autoriseres av oppdragsgiver før sikkerhetsavtale inngås. Daglig leder er autorisasjonsansvarlig og har ansvaret for at eget personell som skal ha tilgang til informasjon gradert BEGRENSET som oppbevares i leverandørens lokaler, er autorisert før tilgang gis. Det skal gjennomføres en autorisasjonssamtale før det gis autorisasjon. Krav til autorisasjonssamtalens innhold er gitt i virksomhetsikkerhetsforskriften § 68 andre ledd. Den som skal autoriseres skal signere en taushetserklæring på skjema, fastsatt av NSM, for det gis autorisasjon.

Daglig leder er også ansvarlig for sikkerhetsmessig ledelse og kontroll av eget personell som er autorisert.

Informasjon som inneholder personopplysninger i saker om autorisasjon, personkontroll eller klarering, skal merkes PERSONKONTROLL. Kravet gjelder ikke meldinger om at det er gitt en autorisasjon eller klarering eller meldinger om andre autorisasjons- eller klareringsavgjørelser til personen som avgjørelsen gjelder.

Den autorisasjonsansvarlige skal bestemme hvem i virksomheten som kan få tilgang til opplysninger merket PERSONKONTROLL. Slike opplysninger skal lagres atskilt fra andre opplysninger i virksomheten, og de skal bare være tilgjengelige for det utpekte personellet. Når virksomheten utveksler opplysninger merket PERSONKONTROLL, skal det gjøres på en slik måte at uvedkommende ikke får tilgang til opplysningene.

Den som skal autoriseres skal signere en taushetserklæring på blankett fastsatt av NSM før det gis autorisasjon.

4.4.2 Autorisasjon av utenlandsk statsborger

Før en utenlandsk statsborger som ikke har klarering, kan autoriseres for informasjon gradert BEGRENSET, skal den autorisasjonsansvarlige vurdere om personens tilknytning til hjemlandet og hjemlandets sikkerhetsmessige betydning utgjør en uakseptabel risiko. Den autorisasjonsansvarlige kan be klareringsmyndigheten om en vurdering av hjemlandets sikkerhetsmessige betydning.

Dersom en utenlandsk statsborger kommer fra en stat som Politiets sikkerhetstjeneste (PST) mener utgjør en høy sikkerhetsrisiko for Norge, må den autorisasjonsansvarlige innhente samtykke fra en klareringsmyndighet før den utenlandske statsborgeren kan autoriseres for BEGRENSET. Dette kravet gjelder også for personer som har dobbelt statsborgerskap (hvorav det ene er norsk), er statsløse eller har uavklart statsborgerskap.

Det gjøres oppmerksom på at det er leverandørens risiko at autorisasjon ikke oppnås. Han har også risikoen for at autorisasjon tar uforholdsmessig lang tid, med mindre forsinkelsen skyldes forhold oppdragsgiver svarer for.

4.4.3 Beskyttelse av skjermingsverdige informasjonssystemer

Leverandøren skal sørge for et forsvarlig sikkerhetsnivå for skjermingsverdige informasjonssystemer. I virksomhetsikkerhetsforskriften § 49 stilles det funksjonelle krav for skjermingsverdig informasjonssystemer.

4.4.4 Dokumentasjon av at kravet til forsvarlig sikkerhetsnivå er oppnådd

Før sikkerhetsavtale kan inngås skal leverandøren dokumentere at han på en tilfredsstillende måte både har vurdert og håndtert risiko og hvilke sikkerhetstiltak som er etablert for

- lokaler som skal brukes til oppbevaring og behandling av dokumenter og lagringsmedier inneholdende informasjon gradert BEGRENSET
- informasjonssystemer som skal brukes til behandling av informasjon gradert BEGRENSET

4.4.5 Leverandørklarering

Leverandøren til en sikkerhetsgradert anskaffelse skal ha leverandørklarering dersom oppdragsgiver vurderer at det er nødvendig for å oppnå et forsvarlig sikkerhetsnivå under anskaffelsen. Leverandørklareringen gis av NSM.

Før leverandørklarering kan gis skal NSM kontrollere at leverandøren oppfyller kravene i sikkerhetsloven, virksomhetsikkerhetsforskriften og klareringsforskriften.

4.5 Inngåelse av sikkerhetsavtale på BEGRENSET nivå

Sikkerhetsavtale mellom oppdragsgiver og leverandøren skal inngås før leverandøren kan oppbevare, behandle eller tilvirke informasjon gradert BEGRENSET i sine egne lokaler. Sikkerhetsavtale skal også inngås dersom leverandøren kan gis tilgang til skjermingsverdig objekt eller infrastruktur i eller fra sine egne lokaler.

4.5.1 Unntak fra krav om sikkerhetsavtale

Det kreves ikke sikkerhetsavtale dersom leverandørens personell bare skal gis tilgang til sikkerhetsgradert informasjon, skjermingsverdige objekter eller infrastruktur under oppsyn av en representant for oppdragsgiver. I «Veiledning for sikkerhetsgraderte anskaffelser» klargjøres det for hva som menes med «oppsyn».

For å oppnå et forsvarlig sikkerhetsnivå under anskaffelsen kan oppdragsgiver, med bakgrunn i risikovurdering, beslutte at sikkerhetsavtale skal inngås selv om kravet til oppsyn er oppfylt.

4.5.2 Innholdet i sikkerhetsavtalen

Sikkerhetsavtalen skal tydeliggjøre og konkretisere partenes plikter og ansvar etter sikkerhetsloven med forskrifter. Sikkerhetsavtale skal inngås for hver enkelt sikkerhetsgradert anskaffelse.

I virksomhetsikkerhetsforskriften § 80 stilles det krav til innholdet i sikkerhetsavtalen.

Ved inngåelse av sikkerhetsavtale på BEGRENSET nivå vil oppdragsgiver påse at leverandøren forplikter seg til å:

- vedlikeholde styringssystemet for sikkerhet
- regelmessig gjennomføre vurdering av risiko og håndtere risiko
- påse at sikkerhetstiltak (fysiske, elektroniske, menneskelige og organisatoriske) for sikkerhetsgradert informasjon og informasjonssystemer som skal behandle slik informasjon, er tilpasset aktuell risiko og oppfyller kravet til forsvarlig sikkerhetsnivå
- påse at eget personell, før de gis tilgang til sikkerhetsgradert informasjon og skjermingsverdige informasjonssystemer, har gjennomført grunnleggende opplæring i sikkerhet
- gjøre styringsdokument for sikkerhet og relevante sikkerhetsinstruksjoner for rutiner og prosedyrer kjent og tilgjengelig for eget personell
- oppfylle kravene for autorisasjonssamtale og autorisasjon av eget personell som har tjenstlig behov for tilgang til sikkerhetsgradert informasjon og skjermingsverdige informasjonssystem som leverandøren har i sine egne lokaler
- ivareta sikkerhetsmessig ledelse og kontroll av eget personell som er autorisert
- orientere oppdragsgiver om forhold som kan ha betydning for leverandørens leders sikkerhetsmessige skikkethet
- overholde taushetsplikten også etter at anskaffelsen er avsluttet
- løpende kontrollere at sikkerhetstiltak fungerer etter sin hensikt og at sikkerhetsbestemmelser følges
- håndtere og rapportere avvik fra sikkerhetskrav/sikkerhetsbrudd til oppdragsgiver
- påse at sikkerhetsgradert informasjon ikke utleveres til tredjepart uten at samtykke fra oppdragsgiver på forhånd foreligger
- ikke offentliggjøre deltakelse i sikkerhetsgradert anskaffelse på Internett eller i markedsføring
- orientere oppdragsgiver om forhold som er av sikkerhetsmessig betydning, herunder endring av foretaksnavn, skifte av daglig leder, flytting/ombygging av lokaler, åpning av gjeldsforhandlinger, begjæring om konkurs og annet som kan påvirke leverandørens sikkerhetsmessige skikkethet
- legge til rette for at oppdragsgiver kan gi råd og veiledning om forebyggende sikkerhetstjeneste
- legge til rette for at oppdragsgiver kan kontrollere at leverandøren oppfyller kontraktsforpliktelser knyttet til forebyggende sikkerhetstjeneste
- legge til rette for at NSM eller sektormyndighet med tilsynsansvar kan kontrollere sikkerhetstilstanden hos leverandøren

4.5.3 Brudd på sikkerhetskrav

Dersom leverandøren ikke retter brudd på kravene fastsatt i eller med hjemmel i sikkerhetsloven innen en fastsatt frist, kan oppdragsgiver si opp sikkerhetsavtalen. Er et brudd vesentlig, kan oppdragsgiver si opp sikkerhetsavtalen uten at det settes en frist.

4.5.4 Ytterligere sikkerhetskrav

Det understrekes at ovennevnte krav ikke er uttømmende. I enkelte anskaffelser kan det, med bakgrunn i økt risiko knyttet til verdier, trusler eller sårbarheter bli stilt ytterligere krav til sikkerhet, jf. generelle krav til beskyttelse av skjermingsverdige verdier i virksomhetsikkerhetsforskriften kapittel 3.

4.5.5 Veiledere

For leverandører med sikkerhetsavtale på BEGRENSET nivå vil følgende NSM veiledninger, i tillegg til de som er nevnt ovenfor, være relevante å benytte i det forebyggende sikkerhetsarbeidet.

- Veiledning i sikkerhetsgraderte anskaffelser
- Veileder i håndtering og beskyttelse av sikkerhetsgradert informasjon
- Veiledning i sikkerhetsgodkjenning
- Veileder i fysisk sikring
- Håndtering av uønskede hendelser
- Veiledning til sikkerhetsloven kapittel 8 og bestemmelser om personellsikkerhet i forskriftene

Det anbefales at «Veileder i håndtering og beskyttelse av sikkerhetsgradert informasjon», «Veiledning i sikkerhetsgodkjenning» og «Veileder i fysisk sikring» ses i sammenheng.

5 Sikkerhetsgraderte anskaffelser på KONFIDENSIELT nivå eller høyere

5.4 Forsvarlig sikkerhetsnivå for informasjon som er gradert KONFIDENSIELT eller høyere

Virksomhetsikkerhetsforskriften kapittel 6 fastsetter krav til beskyttelse av informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere.

Kravene for håndtering og beskyttelse av informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere kommer i tillegg til kravene som gjelder for håndtering og beskyttelse av ugradert skjermingsverdig informasjon og informasjon gradert BEGRENSET.

5.4.1 Soneinndeling for informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere

For å beskytte sikkerhetsgraderte informasjon og informasjonssystem gradert KONFIDENSIELT eller høyere, skal det etableres en kontrollert og beskyttet sone.

En kontrollert sone skal være et tydelig avgrenset område der leverandøren skal kunne ha kontroll med personer, kjøretøy og annen aktivitet. Ved særlig høy risiko skal adgang og ferdsel kontrolleres med en fysisk avgrensning.

En beskyttet sone skal ha en fysisk avgrensning der sikkerhetstruende virksomhet skal kunne oppdages. I en beskyttet sone skal dokumenter og lagringsmedier med informasjon som er gradert KONFIDENSIELT eller høyere lagres i oppbevaringsenhet godkjent av NSM.

Dersom leverandøren skal ha et område med direkte tilgang til informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere, skal det etableres en sperret sone rundt området.

Dokumenter og lagringsmedier med informasjon som er gradert KONFIDENSIELT, skal bare oppbevares og behandles i en beskyttet sone eller sperret sone. Typiske sperrede soner vil være arkiver og dokumenthvelv, operasjonsrom, kommunikasjons- og serverrom eller lokaler der det lages sikkerhetsgraderte produkter. Dette er altså spesialrom hvor sikkerhetsgradert informasjon er åpent eller lett tilgjengelig for den som har adgang.

Personer som skal gis permanent adgang til en beskyttet eller sperret sone, skal være sikkerhetsklarert og autorisert. Det skal være kontroll med adgangen.

5.4.1.1 Balansert sikring

Verken virksomhetsikkerhetsforskriften eller NSMs veiledninger gir konkrete føringer om hvilke sikkerhetstiltak som til enhver tid er tilstrekkelig for å oppnå et forsvarlig sikkerhetsnivå. Dette må fremkomme i en risikovurdering som gjennomføres av den enkelte virksomhet.

For å redusere risiko for innbrudd kan kravet om forsvarlig sikkerhetsnivå langt på vei oppnås gjennom balansert sikring. Med balansert sikring menes at det er balanse mellom fysiske sikkerhetstiltak, deteksjonstiltak, og reaksjonstid. Balansert sikring oppnås når tiden det tar å bryte seg gjennom de ulike fysiske barrierene er lengre enn summen av tiden det tar å detektere og varsle innbruddet, og den tiden det tar før reaksjonsstyrken (vekter, politi etc.) kan være på lokasjonen.

Dersom balansert sikring ikke kan oppnås skal oppdragsgiver ta stilling til om det er nødvendig å forsterke de eksisterende fysiske sikringstiltakene (grunnsikringstiltak) eller etablere ytterligere tiltak (påbyggingstiltak) for å redusere restrisiko til et akseptabelt nivå.

5.4.2 Leverandørklarering

Leverandør som skal oppbevare, behandle eller tilvirke informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere i egne lokaler, skal ha leverandørklarering for sikkerhetsavtale kan inngås med oppdragsgiver. Leverandørklareringen gis av NSM.

Før leverandørklarering kan gis skal NSM kontrollere at leverandøren oppfyller kravene i sikkerhetsloven, virksomhetsikkerhetsforskriften og klareringsforskriften.

5.4.3 Sikkerhetsklarering og autorisasjon av leverandørpersonell

Før leverandørklarering kan gis skal leverandørens leder og styremedlemmer sikkerhetsklareres for det samme nivå som det er anmodet om leverandørklarering for. En leverandørklarering kan likevel gis dersom det styremedlem eller leverandørens leder som ikke kan sikkerhetsklareres, gir avkall på retten til innsyn i den sikkerhetsgraderte informasjonen eller tilgangen til objekter eller infrastruktur som gjør det nødvendig med leverandørklarering.

Leverandøren må påregne minimum tre måneders saksbehandlingstid for sikkerhetsklarering av personell som kun er norske statsborgere. Tre måneders fristen regnes fra korrekt utfylt personopplysningsblankett (POB) er mottatt av klareringsmyndigheten.

En person som har utenlandsk statsborgerskap, kan etter en konkret helhetsvurdering få sikkerhetsklarering, dersom det ikke er rimelig grunn til å tvile på at personen er sikkerhetsmessig skikket. I tillegg til forholdene i § 8-4 skal det i vurderingen legges vekt på hjemlandets sikkerhetsmessige betydning, personens tilknytning til hjemlandet og tilknytningen til Norge. Utfallet av slike søknader er usikkert, og i alle tilfeller må det påregnes vesentlig lengre saksbehandlingstid enn for norske statsborgere.

Leverandørens leder skal autoriseres av oppdragsgiver før sikkerhetsgradert informasjon utleveres.

Leverandørens leder skal sørge for at eget personell som har tjenstlig behov for tilgang til sikkerhetsgradert informasjon som leverandøren er i besittelse av, blir autorisert. Ved behov for tilgang til informasjon gradert KONFIDENSIELT eller høyere, må det kontrolleres at vedkommende har gyldig sikkerhetsklarering for den aktuelle sikkerhetsgraden.

Det gjøres oppmerksom på at det er leverandørens risiko at autorisasjon eller sikkerhetsklarering ikke oppnås. Han har også risikoen for at autorisasjon eller sikkerhetsklarering tar lengre tid enn 3 måneder, med mindre forsinkelsen skyldes forhold oppdragsgiver eller norske sikkerhetsmyndigheter svarer for.

5.5 Inngåelse av sikkerhetsavtale på KONFIDENSIELT nivå eller høyere

Ved inngåelse av sikkerhetsavtale på KONFIDENSIELT nivå eller høyere forplikter leverandøren seg til å oppfylle de krav som gjelder for sikkerhetsavtaler på BEGRENSET nivå.

5.5.1 Godkjenning av informasjonssystem

Informasjonssystem som skal behandle sikkerhetsgradert informasjon på KONFIDENSIELT nivå skal godkjennes av oppdragsgiver før de tas i bruk. NSM godkjenner informasjonssystem med høyere graderingsnivå.

5.5.2 Brudd på sikkerhetskrav

Dersom leverandøren ikke retter brudd på kravene fastsatt i eller med hjemmel i sikkerhetsloven innen en fastsatt frist, kan leverandørklarering kalles tilbake av NSM. Er et brudd vesentlig, kan NSM tilbakekalle leverandørklareringen uten at det settes en frist. Dersom leverandørklareringen kalles tilbake, vil sikkerhetsavtalen sies opp.

5.5.3 Ytterligere krav

Det understrekes at ovennevnte krav ikke er uttømmende. I enkelte anskaffelser kan det, med bakgrunn i økt risiko knyttet til verdier, trusler eller sårbarheter bli stilt ytterligere krav til sikkerhet, jf. generelle krav til beskyttelse av skjermingsverdier i virksomhetsikkerhetsforskriften kapittel 3.

5.5.4 Veiledere

For leverandører med sikkerhetsavtale på KONFIDENSIELT nivå vil samtlige veiledninger som er nevnt ovenfor være relevante å benytte i det forebyggende sikkerhetsarbeidet.